

Fortidsminneforeningen
Norsk Kulturarv
Norges Husflidslag
Forbundet KYSTEN
Slekt og Data
Forbundet for Norske Museumsvenner
HIFO – Den norske historiske forening
LMK – Landsforbundet av Motorhistoriske kjøretøyklubber
Landslaget for lokalhistorie
Arkivforbundet
Museumsbanerådet
Norges Metallsøkerforening
Europa Nostra Norge

Norsk Folkedraktforum
Norsk Folkeminnelag
Norsk Forening for Fartøyvern
Norsk Heraldisk Forening
Norsk Fyrhistorisk Forening
Norsk Jernbaneklubb
Norsk Skipsfartshistorisk Selskap
Norsk Slektshistorisk Forening
Norske Akevitters Venner
Rutebilhistorisk Forening
Landsforeningen for Luftfartøyvern
Norges Linforening
Norsk Nuperelleforening

10. september 2020

Innspill til nasjonal reiselivsstrategi

Norges kulturvernforbund – med sine 28 landsdekkende medlemsorganisasjoner – vil med dette komme med innspill til den nasjonale reiselivsstrategien.

Norges kulturvernforbund har lenge påpekt behovet for å se kulturarv som en del av reiselivssatsingen. Kulturarv er noe av det viktigste Norge har å by på, i tillegg til naturopplevelser, og ofte går disse opplevelsene hånd i hånd.

Kulturvernforbundet er paraplyorganisasjonen for de frivillige kulturvernorganisasjonene. Organisasjonene gjør en vesentlig innsats for å sette kulturminner i stand, videreføre kunnskap og dokumentere og formidle den historiske betydningen av kulturarven. I tillegg legger de til rette for at kulturminnene skal være tilgjengelig for andre, og bidra til en **levende kulturarv**. Organisasjonene har over 250 000 medlemmer totalt, som i årsverk utgjør en like stor aktør som museene og som bidrar med opptil 2 milliarder kroner årlig i verdiskaping. Vi påpeker også at **private eiere** gjør en betydelig innsats for nasjonen, siden de både betaler for og gjør jobben med å sette i stand mye av den levende kulturarven vår. Både eiere og organisasjoner har fokus på vern gjennom bruk.

Vår erfaring er at mange turister ønsker å oppleve det som er særegent for Norge. Stavkirkene og andre historiske eiendommer som forvaltes av Fortidsminneforeningen er svært populære reisemål. Besøkstallene for Fortidsminneforeningens museumsdrift viser en tydelig økning. Vi tar gjerne med flere eksempler. Når Hurtigruta seiler langs norskekysten passerer den levende kystmiljøer og fyrstasjoner. Det er en del av opplevelsen. Mye av dette er satt i stand av frivillige lag og foreninger. Vi vet også at for mange tilreisende med røtter fra Norge er både bunader og gamle hus en viktig del av historien. Fjordabåtene på Vestlandet er også godt kjente i turismesammenheng. I tillegg vet vi at svært mange turister er opptatt av mat- og drikkekultur. Kulturlandskap og byggeskikk er også en del av bildet. Det samme er aktiviteter og suvenirer. En helhetlig attraksjonsutvikling må ta alt dette med i betraktningen.

Ifølge Europarådet er kulturturisme en av de raskest voksende sektorene i Europa. Men i motsetning til mange andre europeiske land, der kultur og turisme tilhører samme departement, har vi manglet en helhetlig strategi for denne koblingen her hjemme.

Kulturvernforbundet har fulgt med på prosessen rundt satsingen, fra samarbeidsrådets innspillsrapporter til lanseringen av regjeringens strategi for kultur og reiseliv. Fra en svært mangelfull første rapport, ble strategien svært bra. Når det nå skal utarbeides en nasjonal reiselivsstrategi, er det viktig at denne er helhetlig og bærekraftig.

Fokuset til samarbeidsrådet var på kommersielt samarbeid. En helhetlig reiselivsstrategi må inkludere alle aktørene, herunder de frivillige. Strategien må legge til rette for en bredere verdiskaping som også kommer lokalsamfunnet til gode, og en bærekraftig utvikling av turistnæringen som også inkluderer en plan for forvaltning av natur- og kulturarven. Videre må det utvikles tiltak som bygger opp under hverandre, på tvers

av de ulike sektorene. Det er for eksempel flere nasjonale mål om å ta vare på kulturarven, både den immaterielle, objektene og kulturmiljøet. I tillegg har vi internasjonale forpliktelser gjennom UNESCO-konvensjonen om immateriell kulturarv, UNESCO-konvensjonen om verdensarv, Faro-konvensjonen og, ikke minst, gjennom FNs bærekraftsmål. Reiselivsstrategien må bidra til at vi oppnår disse målene.

Reiselivsopplevelser knyttet til kulturarv bidrar i stor grad til verdiskaping. Innovasjon Norges «Nøkkeltall for norsk turisme» understreker dette. Her ligger opplevelser knyttet til lokal kultur, levemåte og tradisjoner og norsk mat og drikke langt oppe på statistikken i forhold til turistenes forbruk. Her finner vi også besøk til historiske bygninger / steder. Ifølge Innovasjon Norge, er «den typiske norgesturisten» svært opptatt av kulturarven. Denne type opplevelser er dessuten mindre sesongbasert enn andre.

Det er et stort potensial for å satse på den levende kulturarven i reiselivssammenheng. Når reiselivsstrategien nå skal skrives, må kulturarv tas med som et grunnlag for økt næringsutvikling og innovasjon. Like viktig er det å sørge for en bærekraftig utvikling og sirkulær økonomi. I tillegg bør strategien også omhandle norske turister og forretningsreisende og ikke bare turister fra utlandet.

Vi er heldige i Norge som har frivillige organisasjoner som gjør en betydelig jobb for å ta vare på kulturarven og private eiere som har interesse for og ressurser til å sette kulturminner i stand. Innsatsen fra både organisasjoner og eiere er til glede for resten av samfunnet, og også for turistnæringen. Det er da viktig at det blir en del av strategien å anerkjenne denne innsatsen, og å legge til rette for at disse aktørene kan gjøre en enda større innsats. Inntektene fra turistnæringen må komme alle bidragsyterne til gode, og ikke bare de kommersielle aktørene. Det er en større forståelse for dette i andre land, og dette perspektivet må også inkluderes i vår egen strategi for å sikre en bærekraftig fremtid både for kulturminnene i seg selv og for lokalsamfunnet rundt. Det er god distriktpolitikk og spesielt viktig nå som ansvar for både samfunnsutvikling og forvaltning av kultur- og naturressurser er delegert som følge av regionreformen.

For å utarbeide en kunnskapsbasert politikk må man ha kunnskap om hvordan **hele** feltet fungerer; hvem som er aktørene, hvilke muligheter som finnes, hva som er de sentrale utfordringene og hva slags tiltak som kan støtte opp om hverandre. Det er ikke bare en god investering, men essensielt for å nå målet. God politikk gir gode resultater. Vi ber derfor om at våre innspill tas med i det videre arbeidet.

1. **Kulturarv må være en viktig del av den nasjonale reiselivsstrategien.** Det er den i alle andre land, og det er noe av det viktigste Norge har å by på, i tillegg til naturopplevelser. En bærekraftig forvaltning av kulturarven – og tilrettelegging for en levende kulturarv – må være del av strategien.
2. Det må være en **helhetlig politikk.** Dette fordrer økt samarbeid mellom departementene og utarbeidelse av tiltak som støtter opp om hverandre. Bortsett fra noen investeringer, som oppgradering av kulturminner av nasjonal verdi, tror vi ikke at det vil settes av økte ressurser til kulturarv i årene som kommer, til tross for at kulturarvens verdi både for samfunnet og den enkelte er godt dokumentert, og på tross av nasjonale mål og internasjonale forpliktelser på området. Det er derfor viktig å se hvilke aktører som faktisk gjør jobben for å ta vare på kulturminner, og hvilke tiltak som vil gi resultater. Skattemessige insentiver til private eiere av kulturminner og mobilisering av frivillighet vil være helt nødvendig. I den nye Kulturmiljømeldingen (Meld.St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken) understrekes betydningen av det frivillige engasjementet, og ett av de nye målene er å øke dette engasjementet, slik at flere er med å ta ansvar.
3. Kulturvernorganisasjonene bør inviteres inn i beslutningsprosesser på nasjonalt, fylkes- og kommuneplan, og som ressurser i forhold til å kartlegge kulturminner, vurdere potensiale for kommersiell aktivitet og bistå med unik kompetanse.
4. **Kulturvernorganisasjonenes** innsats for å ta vare på, istandsette, dokumentere, formidle og gjøre kulturarven tilgjengelig må anerkjennes og støttes opp om. Dette er en svært kostnadseffektiv løsning, som også kommer lokalsamfunnet til gode, og ikke bare enkelte reiselivsoperatører. Det er i dag stor forskjell på hvordan fylkene og kommunene utnytter potensialet som kulturarven byr på. I

Innlandet er de gode på å se kulturarven som en verdi som bidrar til både sysselsetting og næringsstiltak, og kulturvernorganisasjonenes innsats og kunnskap er en viktig del av dette bildet.

For at de frivillige organisasjonene skal få til en best mulig koordinert innsats landet over, er det behov for følgende:

- Driftstøtte – dette er nødvendig for å få til en forutsigbar drift og en koordinert og kostnadseffektiv innsats, for eksempel ift gjennomføring av kurs og aktiviteter. Momskompensasjonen er et viktig tilskudd, men kan ikke erstatte driftstilskudd. Rammene for det frivillige kulturvernet under Kulturrådet og Klima- og miljødepartementet må økes, og det må oppettes en tilsvarende ordning i Samferdselsdepartementet.
 - Prosjektstøtte – dette er nødvendig for gjennomføring av prosjekter som ikke ellers ville vært mulig uten ekstra ressurser.
 - Tilskudd til kurs, prosesser eller utstyr som kan bidra til innovasjon og utvikling, for eksempel gjennom Innovasjon Norge eller Norsk Designråd -dette kan stimulere til økt kommersiell aktivitet også i organisasjonene (se punkt 8).
 - Inntekter fra reiselivsopplevelser tilknyttet kulturarv - dette må komme organisasjonene / forvalterne av kulturminnene til gode (se punkt 8).
 - Tilgang til egnede lokaler, både for møtevirksomhet for frivillige lag og foreninger, forsvarlig oppbevaring av kulturhistorisk materiell (herunder bevegelige kulturminner som busser, tog, fly og biler), og kompetanseoverføring (gjerne samlingsbasert opplæring, som fartøyvernssentre og bygningsvernssentre – det er her behov for et tilsvarende senter for kjøretøy).
5. **Private eiere av kulturminner** er en viktig bidragsyter og deres innsats må støttes opp om gjennom skattemessige insentiver og tilskudd til istandsetting gjennom Kulturminnefondet. Denne ordningen omfatter i dag støtte til bygninger og fartøy, og det er lansert en prøveordning i forhold til rullende kulturminner i 2021. Kulturminnefondet er en svært vellykket ordning som genererer betydelige midler i egenkapital. Kulturminnefondet bør få økte rammer og det bør settes av nye, friske midler til nye satsingsområder.
6. For å sette kulturminner i stand og sikre fortsatt bruk, er **videreføring av kompetanse** en forutsetning. Det må legges til rette for tilbud om utdanning innenfor tradisjonshåndverkene i det offentlige utdanningsløpet og videreføring av kursvirksomhet gjennom Studieforbundet og Voksenopplæringsforbundet. Det må også legges til rette for videreføring av etablerte kunnskapsmiljøer som fartøyvernssentre og bygningsvernssentre. Det er behov for et tilsvarende miljø for bevegelige kulturminner, med lærlingordninger innenfor de ulike fagene. Det bør også legges til rette for kurs for turister, eller mulighet til å se håndverkere i arbeid. Hardanger fartøyvernssenter i Norheimsund er ett eksempel her. Senteret er del av Hardanger og Voss museum og markedsføres som et levende maritimt museum med aktiviteter og opplevelser for hele familien.
7. **Det må legges til rette for kommersiell aktivitet.** Noen av de frivillige organisasjonene har utviklet kommersiell aktivitet men her er det et stort potensial, fra guidede omvisninger til båtturer, overnattingsmuligheter, slektsforskning og kurs. Kanskje kan kurs i tradisjonshåndverk være en del av opplevelsen, for eksempel ved å delta i istandsetting av eiendommer som ligger spektakulært til. Kombinasjonen av natur- og kulturopplevelser er også populært, som overnatting på fyrstasjoner og fotturer langs historiske vandreruter. Mange turister er ute etter **unike opplevelser**, og dette kan organisasjonene legge til rette for. Det forutsetter imidlertid at organisasjonene har et velfungerende sentralledd og ressurser til å utarbeide konsepter og gjennomføre tiltak (se punkt 4).

Mange av Norsk Kulturarv sine medlemmer, eksempelvis eiere av små og mellomstore bedrifter, driver næringsvirksomhet tilknyttet kulturminner. Næringsinntektene er et viktig bidrag til arbeidet med å vedlikeholde kulturminnene. Denne typen aktører møter imidlertid reguleringer og krav som kan gjøre det utfordrende å drive næringsvirksomheten de har i dag, eller krevende å utvide næringsvirksomheten, eventuelt etablere en ny virksomhet i tillegg. Norsk Kulturarv fikk derfor støtte fra Riksantikvaren i 2017 for å kartlegge hva som hindrer næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner. Rapporten ble skrevet av Oslo Economics. I tillegg til å kartlegge utfordringene, skisserte de også en rekke forslag til løsninger, herunder justering av regelverk og praksis av myndighetsutøvelse, etablering av lokale eller regionale kompetanse- og servicesentre, tydeligere retningslinjer fra Riksantikvaren og etablering av målrettede tilskudd til næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner. Disse utfordringene må adresseres i reiselivsstrategien.

Det bør også utvikles insentiver for å støtte design og utvikling av gode salgsprodukter med utgangspunkt i den mangfoldige kulturarven, gjerne i samarbeid med Norsk Designråd. I tillegg til en økt satsing på **produktutvikling** er det også behov for en satsing og samordning i forhold til **merking og markedsføring** av norske varer/kulturprodukter slik at turister får tilgang til norske tradisjonsprodukter. Flere enkelttiltak er i gang, men dette arbeidet må samordnes og intensiveres.

8. Helårs arbeidsplasser og levende lokalsamfunn

En reiselivsstrategi må naturlig nok fokusere på hva turistene vil oppleve, men det må også legges til rette for gode lokalsamfunn der folk vil bo. Helårs arbeidsplasser er en forutsetning, og det er viktig at det legges til rette for dette. Her er det viktig å finne en balanse: det må være nok volum til å ha helårs næringsinntekt, uten at man føler at man «trækkes ned» av turister. Denne balansen er også viktig med tanke på kulturminnenes tålegrense. For eksempel rapporterer Fortidsminneforeningen om risiko for slitasje på Urnes stavkirke, mens andre gjerne kan bli mer besøkt.

9. Finansiering av fellesgoder

For å sikre en bærekraftig utvikling av reiselivssatsingen, må det utarbeides gode løsninger i forhold til finansiering av fellesgodene. Hvem skal for eksempel betale for fellesgoder som turistinformasjon, nettsider, profileringsmaterieell og markedskommunikasjon, kart, merking av stier, sanitære forhold, søppelhåndtering med mer. Turistkatt og inngangspenger er foreslåtte eksempler, men her må det vurderes ulike tiltak. Det er viktig at dette kommer forvalterne av kulturminnene til gode, og ikke bare reiselivsselskapene som tar med turister til de ulike severdighetene. **Dette vil være et premiss for verdiskaping, og bidra til at reiselivet kan være en drivkraft for gode lokalsamfunn.**

Vi ber om at reiselivsstrategien innarbeider våre forslag og trekker frivillige organisasjoner og eiere inn slik vi har foreslått. Vi mener det vil være nødvendig for å nå reiselivsstrategiens mål. Vi står forøvrig til disposisjon i det videre arbeid.

Toril Skjetne

Generalsekretær
Norges kulturvernforbund